

TA
MAKTEN
ÖVER DIN
PENSION

- TIO FÄLLOR DU SOM KVINNA SKA UNDVIKA

Annika Creutzer

Ny upplaga
– med 2015 års siffror

Annika Creutzer

Annika Creutzer är en av våra mest välkända privatekonomiska experter. Hon är nationalekonom, journalist och krönikör och har bland annat arbetat för Aftonbladet och Privata Affärer.

Annika Creutzer är också en välkänd föreläsare och moderator och vi ser henne ofta ge smarta ekonomiska tips i morgon-tv-soffan. Idag driver hon sitt eget företag Creutzer & Co.

Ta makten över din pension

Tio fällor du ska undvika

Av Annika Creutzer

Förord

LIVET ÄR FULLT AV FÄLLOR. Fällor som vi kan behöva hjälp för att upptäcka.

Denna skrift vill hjälpa dig att hitta de tio viktigaste fällorna som du ska undvika för att få en så bra pension som möjligt.

Vi vet att kvinnor i allmänhet får en mycket sämre pension än män. Det beror på en rad orsaker som löneskillnader och annan diskriminering. För att ändra på detta krävs ett fackligt och politiskt arbete. Men det finns också en rad orsaker som vi själva kan påverka. Val vi gör som får konsekvenser för vår pension utan att vi kanske tänker på det. Val som först kan kännas självklara men när vi ser till pensionerna, kan visa sig vara mer komplicerade.

Vi lever allt längre och behöver allt mer pengar för livet efter yrkeslivet. Det är inte ovanligt att vi är pensionärer en tredjedel av livet. De pengar vi behöver ska vi spara in under de år vi arbetar. Det är ett tufft arbete i sig.

Vi sparar till pensionsåren på flera sätt och ofta behöver vi inte tänka så mycket på hur. Vi behöver inte öppna den egna plånboken och det är inte nödvändigt att fatta egna val om hur pengarna ska placeras.

Vi har ett allmänt pensionssystem som garanterar alla en lägsta nivå på pensionen. Det är vår grundtrygghet. De allra flesta löntagare har också kollektivavtalade tjänstepensioner som är en viktig del av den totala pensionen.

Det är viktigt att vi inte låter oss skrämmas, att vi av rädsla stänger av och inte vill prata om livet efter yrkeslivet och hur vi ska klara oss

ekonomiskt. En del vill inget veta och ser framtiden som ett stort, fatigt och mörkt hål. Andra tackar ja till dyra och dåliga pensionsprodukter, när det finns bättre alternativ, och tror att det ska lösa alla bekymmer.

Ge dig tid att läsa igenom råden här, prata med vänner och arbetskamrater. Våga ställa frågor och diskutera framtiden. Då får du ett rikare liv på äldre dar – inte bara ekonomiskt.

De åsikter som framförs i denna skrift är helt och hållet författarens och ska inte läggas andra till last.

*Annika Creutzer,
Stockholm januari 2016*

KPA Pension är pensionsbolaget för anställda inom kommuner och landsting. Vi placerar pensionspengarna tryggt och etiskt.

Mer än 1,6 miljoner människor som är eller har varit anställda i kommuner och landsting har sin tjänstepension hos KPA Pension. Cirka 80 procent av dessa är kvinnor. Kvinnor som valt att ägna sina liv åt att ta hand om och utveckla andra människor i vård, skola och omsorg. Därför är det viktigt för oss att hjälpa våra kunder så att de får en så god pension som det bara är möjligt. Och därför har KPA Pension valt att finansiera utgivningen av den här boken.

För dig som hellre läser om pensionen på ditt eget hemspråk finns en förkortat version av boken översatt till 13 språk på vår hemsida www.kpa.se.

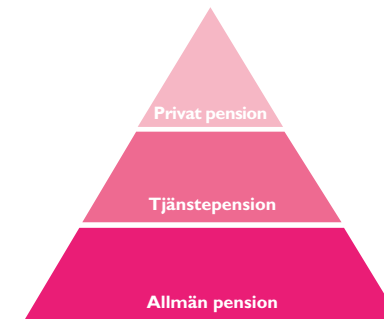
*Mia Liblik
tfvd KPA Pension*

Innehåll

<i>Vad är pensioner?</i>	7
<i>Pluggfällan</i>	11
<i>Svartjobbsfällan</i>	17
<i>Förmånsfällan</i>	21
<i>Deltidsfällan</i>	27
<i>Hälsofällan</i>	39
<i>Ångestspararfällan</i>	47
<i>Kostnadsfällan</i>	55
<i>Parfällan</i>	63
<i>Slutajobbfällan</i>	69
<i>Pensionsfällan</i>	75

Vad är pensioner?

En snabb introduktion

DU SKA GE DIG SJÄLV så bra pension som möjligt. Starta med att se din framtida pension som en pyramid. Dela sedan in pyramiden i tre nivåer.

Den nedersta delen är den allmänna pensionen. Den är statlig, lagstadgad och gäller för alla. Det är inkomsterna under hela livet som styr hur stor denna pension blir.

Varje år sätts det av en summa till din pension som motsvarar ungefär 18,5 procent av din inkomst. Den större delen, 16 procentenheter, går till inkomstpensionen. Resten, 2,5 procentenheter, får du placera själv. Det är pengarna till premiepensionen som du placerar i olika premiepensionsfonder. Om du inte vill placera själv förvaltas pengarna av Sjunde AP-fonden i fonden Såfan.

Varje år får du ett orange kuvert som berättar om vad du har att vänta dig i allmän pension.

Nästa nivå, mellannivån i pyramiden, är tjänstepensionen. Eller avtalspensionen som den också kan kallas. Den är reglerad av avtal mellan fackförbund och arbetsgivare och gäller alla anställda på en arbetsplats där det finns kollektivavtal. Det finns också en del arbetsgivare som har egna pensionslösningar för sina anställda. De flesta anställda har någon form av tjänstepension. Pengarna betalas in av arbetsgivaren.

Beskeden om tjänstepensionen kommer varje år från olika försäkringsbolag och valcentraler som hanterar olika tjänstepensionsval.

Den tredje nivån i pensionspyramiden är det privata pensionssparandet. Det är något du själv väljer om du vill använda dina egna pengar till. Det vanligaste har fram till nu varit ett avdragsgillt pensionssparande hos ett försäkringsbolag. När dina besparingar betalas ut får du betala skatt på samma sätt som du gör för andra pensionsinkomster. Du kan idag välja andra sätt att spara och kalla det ditt pensionssparande.

Den bästa bilden av din framtida totala pension får du om du går in på www.minpension.se.

1

Pluggfällan

Plugga inte för länge och välj rätt utbildning

STUDIER PÅVERKAR PENSIONEN. Det är mycket som påverkar vilken yrkesbana vi väljer – intresse, familjetraditioner, möjlighet att få jobb, vänners påverkan och slumpen. Det är slående hur många framgångsrika människor som berättar att slumpen spelat en stor roll. De fick en oväntad möjlighet och tog den.

Många av oss ägnar ett antal år åt studier för att kunna få ett jobb som intresserar oss. Studielån är ett sätt att låna pengar av sig själv. Pengarna ska med tiden betalas tillbaka med den lön vi tjänar. Förhoppningsvis har utbildningen gjort att vi får en lön som gör det lönsamt att studera.

Grunden för pension är att vi arbetar. Ju mer vi tjänar och ju längre tid vi arbetar desto högre pension får vi. Så även med tanke på pensionen lånar du av dig själv när du studerar. De pensionsinbetalningar du får i framtiden ska ge detsamma eller mer än de pengar du gick miste om när du studerade.

Redan som student får du en mycket liten summa som sätts av till din pension. I det allmänna pensionssystemet beräknas summan på bidragsdelen i studiemedel. Vid heltidsstudier på högskola får du

därmed motsvarande vad du skulle fått om du haft en årslön upp mot drygt 39 000 kronor (2016). Efter fyra års studier har du fått inbetalat knappt 29 000 kronor i pension. Hade du under samma tid haft en lön på 20 000 kronor i månaden hade du fått närmare 178 000 kronor. Det är med andra ord stor skillnad mellan studier och arbete när det gäller den framtida pensionen.

Vad vill jag ägna mitt yrkesliv åt?

Ser vi till pensionen är det viktigt att du väljer en yrkesbana som ger många möjligheter. Ett yrke som du orkar ha hela arbetslivet eller som går att utveckla eller vidareutbilda sig i. Det sker snabba förändringar på arbetsmarknaden så ingen kan säga vilka yrken som är attraktiva om 30–40 år. Men vi kan göra kvalificerade gissningar att det alltid kommer att behövas människor som ägnar sig åt skola, vård och omsorg.

Framför allt är det dyrt att börja yrkeslivet med arbetslöshet. Arbetsförmedlingen presenterar regelbundet listor över var det råder brist på yrkeskunniga och var det beräknas vara brister om fem år. Inom många yrken inom kommuner och landsting sker ett generationsskifte, en generation går i pension och det blir många lediga jobb. Även om du har arbetat ett antal år kan det vara bra att veta var vakanserna kommer och kanske kan du sikta mot dessa sysslor med hjälp av internutbildningar och liknande.

En fråga är givetvis om det lönar sig att studera eller om det är bättre att söka sig direkt ut på arbetsmarknaden efter gymnasiet. Svaret är inte enkelt för det finns utbildningar som inte "betalar sig", den högre lönen ska täcka utbildningsåren utan lön och helst ge lite till. Samtidigt vet vi att det blir allt svårare att hitta nya jobb för den som bara har gymnasieutbildning och ännu svårare är det för den som slutade skolan efter nian.

Här är bristen på arbetskraft störst nu:

Förskollärare
Läkare
Operationssjuksköterskor
Sjuksköterskor, psykiatrisk vård
Sjuksköterskor inom akutsjukvård
Bergsarbetare, gruva
Mjukvaru- och systemutvecklare
Ingenjörer och tekniker inom gruvteknik och metall
Civilingenjörer, gruvteknik och metallurgi
IT-arkitekter
Civilingenjörer, bygg och anläggning
Civilingenjörer, elkraft
Soldater
Kockar
Lastbilmekaniker
Byggnadsplåtslagare
VVS-ingenjörer
Testare och testledare
Byggnadsingenjörer och byggtekniker
Maskinbefäl, fartyg

Yrken med störst brist på sökande om 5–10 år:

Teknikyrken
Datayrken
Läkare
Vidareutbildade sjuksköterskor
Undersköterskor
Dentala yrken
Flertalet byggyrken
Kvalificerade yrkesarbetare inom tillverkningsarbete
Flera läraryrken

Källa: Arbetsförmedlingen.

Utbildningen och arbetslivets längd

Intresse för arbetet och hög utbildningsnivå är två viktiga faktorer för hur länge vi arbetar. (Vilken betydelse det får för pensionen kan du läsa mer om i kapitlet Slutajobbafällan.)

Människor som valt att utbilda sig arbetar i allmänhet längre än människor utan utbildning. Förklaringarna är flera; utbildningen kan ge intressantare arbeten, yrken som kräver utbildning kan vara mindre fysiskt slitsamma och det kan vara lättare att söka sig vidare till andra arbetsuppgifter om det finns en utbildning i botten.

I grunden handlar yrkesvalet om intresse och vad man passar för. Men det skadar inte att också tänka tanken – är det detta jag vill syssla med i 40 år? Och om jag inte vill det – är det något jag kan ha nytta av när jag söker mig vidare till andra jobb?

Människor med högre utbildningsnivå går senare i pension. Det är främst bland de lågutbildade som många får sjukersättning (förtidspension). De med låg utbildning börjar dock vanligen arbeta tidigare i livet än de som studerar.

Utbildning	Ålder vid pensionering
Bara grundskolan	61,7 år
Gymnasieutbildning kortare än 3 år	62,5 år
Gymnasieutbildning 3 år	62,9 år
Eftergymnasial utbildning, kortare än 3 år	63,2 år
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre	63,5 år
Forskarutbildning	65,0 år

Födda 1939 som arbetade vid 50 års ålder.
Källa: Delrapport, Pensionsåldersutredningen, nov 2012.

Väljer du att studera är det viktigt att börja arbeta så snart du kan. Ett extra utbildningsår kostar dig i framtida pension men ett sätt att kompensera för detta är att arbeta längre.

I en rapport om studievalets betydelse för pensionen från Institutet för Privatekonomi hos Swedbank (2008) kan vi läsa att sjukgymnastens pension minskar med 400–500 kronor per månad med ett års längre studietid (alternativt ett års senare yrkesstart). Hennes extra studieår kostar henne alltså närmare 120 000 kronor totalt (vid genomsnittlig livslängd). Detta kan sjukgymnasten kompensera genom att arbeta ett år längre. Det ger en pension som är 700–800 kronor högre per månad. Hon höjer alltså pensionen med totalt knappt 190 000 kronor. Att arbeta längre ger alltså mer än att börja arbeta tidigare. Förklaringen är att det är färre i varje årskull som uppnår 65-årsdagen än som är i 20-årsåldern.

Många vill i skarven mellan utbildning och arbetsliv ta sabbatsår och resa. Det kan på många sätt vara en erfarenhet och merit att ta med sig in i sitt framtida yrkesliv. Men ett sabbatsår som gör att du börjar arbeta senare kan alltså minska den framtida pensionen.

Tips!

Vill du ta ett sabbatsår är det bättre att ta sabbatsåret som två halva kalenderår, från juli till juli, hellre än januari till januari.

Troligen har du någon inkomst under de andra halvorna och slipper därmed ett år helt utan pensionsrätt. Detsamma gäller givetvis om du vill ta ett sabbatsår senare under ditt yrkesliv. Tänk också på att allt inte är en fråga om pengar.

Anställda inom kommuner och landsting mår bättre än genomsnittet trots lägre snittlöner och något högre stress på jobbet. Det visar en undersökning från trendanalysföretaget Kairos Future. Kommun- och landstingsanställda har högst utbildning, uppfyller ambitioner att utvecklas och har goda relationer till familj, vänner och arbetskamrater. De är också ofta idealister och betonar mer än andra att egna ideal och övertygelser är viktiga i livet.

2

Svartjobbsfällan

Jobba inte svart

DET ÄR FRESTANDE att ta emot en lön som du slipper betala skatt på. Du får mer pengar i handen och slipper dela med dig. Du kanske får 70 kronor i timmen "rent" istället för 50 kronor efter skatt. 20 kronor mer är bra att få.

Samtidigt är du en förlorare på många sätt och pensionen är ett av dem. Varje vitt arbete du har ger ett litet bidrag till din framtida pension. En seriös arbetsgivare betalar in en arbetsgivaravgift baserat på din inkomst. I den ingår pensionsavgiften.

En summa som motsvarar ungefär 18,5 procent av din lön går vidare till din pension. Förenklat – om du tjänar 100 000 kronor under året har du fått ett pensionskapital på 18 500 kronor. Gör du det tidigt i livet så står pengarna och växer till den dag du ska ta ut dem.

Jobbar du svart förlorar du på flera sätt. Du är inte försäkrad på jobbet vilket kan vara ett stort problem om du skadar dig. Du kan inte heller vara säker på att du verkligen får dina pengar. Arbetsgivaren kan helt enkelt blåsa dig. För det tredje kan du bli skyldig att själv betala in skatt och arbetsgivaravgift. Sådana krav kan Skatteverket komma med

upp till fem år efter att du fick pengarna. Myndigheten har rätt att lägga på en straffavgift på 40 procent och kan anmäla ditt skattebrott. I värsta fall får du böter eller fängelse. Slutligen kan du inte använda dig av svartjobbet när du ska söka andra jobb.

Även om det bara är ett sommarlovsjobb i tonåren så sätts en liten summa av till din framtida pension. Det enda villkoret är att du tjänar mer än 18 739 kronor i årsinkomst (2016). Det är också vid denna gräns som du börjar betala inkomstskatt.

Det kan löna sig att betala skatt. Skatten ger högre pension och du får som äldre ut mer pengar än du har betalt in. Tjänar du 18 739 kronor under ett år betalar du ungefär 1 300 kronor i skatt. Det ger i framtiden ungefär 500 kronor mer i pension - varje år livet ut. På tre år får du med andra ord ut mer än du har betalt i skatt.

Pensionsgrundande inkomst under ett år ger i allmän pension (dagens penningvärde).

Inkomst 2014	Pensionsrätt	Skatt på arbetsinkomst (31,60%)	Högre pension per år vid uttagsålder 65	Högre pension per år vid uttagsålder 68
18 700	0	0	0	0
18 800	3 235	1 300	424	511
25 000	4 302	1 774	564	680
50 000	8 605	3 860	1 128	1 360
100 000	17 210	12 943	2 257	2 720

Källa: Pensionsmyndigheten.

Tips!

Även små slantar blir stora med tiden. Vi kan ta ett exempel: Du börjar arbeta när du är 15 år och arbetar på loven eller lördagarna.

Det ger dig ungefär 60 000 kronor i inkomst varje år. Arbetar du ungefär lika mycket fram till du är 20 år har du fått ihop ett pensionskapital på över 55 000 kronor. Det är pengar som sedan står och växer i 40–50 år. Med en låg avkastning (2,5 procent över inflation) växer dessa pengar till 170 000 kronor.

Om du jobbar svart under skoltiden och ska få ihop 55 000 kronor som ska växa, bör du själv spara nästan 1 000 kronor varje månad mellan du är 15 och 20 år.

Den svarta sektorn är svår att beräkna. Ett sätt är att gå till Nationalräkenskaperna. Enligt Skatteverkets beräkningar motsvarar den svarta sektorn 5 procent av alla varor och tjänster som produceras i Sverige. Det motsvarar 150 miljarder kronor. Om en del av dessa pengar kom in till statskassan, säg var femte krona, så blir det 30 miljarder per år. Det är ungefär lika mycket som hela föräldraförsäkringen kostar. Eller 100 000 förskoleanställdas löner.

3

Förmånsfällan

*Förhandla om rätt saker vid anställning
– tjänstepension är det viktigaste*

NÄR DU DISKUTERAR en anställning är det viktigt att fokusera på rätt förmåner. Det är vanligt att arbetsgivare lockar med gymkort och fredagsfika. Visst är det trevligt men det är småsmulor jämfört med om arbetsgivaren har kollektivavtal eller inte. I kollektivavtalet ingår olika försäkringar och andra rättigheter och framför allt – där ingår en tjänstepension.

För de allra flesta anställda är tjänstepensionen den viktigaste kompensationen utöver lönen. Så glöm aldrig bort att fråga om tjänstepension när du för samtal om anställningsvillkor!

De allra flesta arbetsgivare har tecknat kollektivavtal och arbetar du inom kommun, landsting och staten behöver du inte oroa dig, där har alla kollektivavtal.

På arbetsplatser som omfattas av kollektivavtal får du som anställd alltid tjänstepension, ibland även kallad avtalspension.

Den som inte har någon tjänstepension kan bara räkna med den pension som anges i det orange kuvertet, den allmänna pensionen.

Bäst är att ha en kollektivavtalad tjänstepension. Arbetsmarknadens parter, fack- och arbetsgivarorganisationer, har pressat avgifterna hos pensionsbolagen. Därmed går fler kronor till pension och färre till avgifter vilket med tiden ger dig en högre pension.

Tjänstepensionen ger vanligen ett belopp som motsvarar 10 procent av lönen. Det kan variera eftersom du numera får en viss summa varje år som du själv ska placera och den växer lite olika beroende på vad du valt.

I kollektivavtalen finns förvalda alternativ i varje avtal för den som inte själv vill välja. Dessa alternativ är utvalda för att ge en bra avkastning och trygghet för den som inte kan eller vill välja och är därför traditionella försäkringar med en liten garanti i botten.

Det förvalda pensionsbolaget för anställda i kommuner och lands-ting är KPA Pension. Är du privatanställd med LO-avtal (SAF-LO-avtalet) placeras dina pengar hos AMF. Är du privatanställd tjänsteman (ITP) är det Alecta och är du statsanställd (PA 03) är det Kåpan Pensioner som förvaltar. Detta är de fyra största kollektivavtalen men det finns ett stort antal andra avtal. Vet du inte vilket avtal som är aktuellt för dig kan du vända dig till facket, lönekontoret eller din chef.

9 av 10 anställda har kollektivavtalad tjänstepension

Har du högre lön så får tjänstepensionen en större betydelse. Många höginkomsttagare får lika mycket eller mer från tjänstepensionen än de får från den allmänna pensionen.

Arbetsgivare som inte har kollektivavtal kan välja att ha ett häng-avtal. Då får du samma pensionsförmåner som de kollektivavtalade.

Det finns också arbetsgivare som har egna pensionslösningar. De kan också vara generösa och bra men avgifterna är ofta högre.

Men se upp för arbetsgivare som inte ger dig någon pension alls. Då måste du se till att få mycket högre lön så att du kan göra egna pensionsinbetalningar. Räkna med att du behöver få minst 5 procent mer i lön. Då motsvarar det inbetalningarna i de flesta avtal och de högre avgifter du behöver betala. Det avdragsgilla pensionssparandet, som tidigare var på 12 000 kronor, försvinner helt från och med inkomståret 2016. Men har du ingen tjänstepension kan du även i framtiden

göra skatteavdrag för privat pensionssparande med ett belopp som motsvarar högst 35 procent av din lön. Är du osäker på om du har rätt till ett avdrag kan du fråga Skatteverket.

Arbetsplatser med kollektivavtal omfattas av en så kallad kollektivavtalsgaranti. Det betyder att du som anställd har rätt till tjänstepension och andra kollektivavtalade försäkringar även om din arbetsgivare har slarvat med inbetalningarna för din räkning.

En annan fördel med kollektivavtalad tjänstepension är att du även får pensionsinbetalningar när du är föräldraledig. Hur länge och i vilken omfattning regleras i de olika avtalen. Får du flera barn och är föräldraledig långa perioder får detta stor betydelse för din framtida pension.

Även andra arbetsgivare kan kompensera vid föräldraledighet men det är inte lika vanligt. Glöm inte att fråga vad som gäller! Och se till att det är inskrivet i ditt anställningsavtal om du ska få pensionspengar inbetalda även under föräldraledighet.

Har du eget företag är det viktigt att du ser till att själv betala in pension som motsvarar tjänstepensionen. Funderar du på att starta eget företag är det viktigt att du tar med tjänstepensionen och andra försäkringar i din kalkyl.

Kollektivavtalen ger mer än bara pension. Genom kollektivavtalen har du också ett försäkringsskydd om du skulle skada dig på arbetsplatsen eller på vägen till och från. Du får också ersättning utöver sjukpenningen om du blir sjuk mer än 14 dagar. I avtalen finns även ett efterlevandeskydd för dina anhöriga, stöd vid uppsägning och mycket annat. Villkoren kan variera något mellan de olika avtalen.

Tre exempel på vad tjänstepensionen kan innebära den dag du är pensionär

Vi antar att Sara i dag är 30 år och hon tar ut sin pension vid 65 års ålder. Hon började arbeta när hon var 21 år. Varje månad får hon enligt kollektivavtalet KAP-KL inbetalat motsvarande 4,5 procent av lönen. I den privata lösningen får hon samma belopp inbetalt och pengarna förvaltas i KPA Privat Traditionell försäkring, vilket är den privata försäkring som mest liknar den hon får genom kollektivavtalet.

Pensionspengarna växer reallt med 3 procent per år. Hon har två barn som föds när hon är 28 respektive 30 år och föräldraledigheten är ett år per barn. Sara arbetar heltid. Månadsutbetalningarna anges i dagens penningvärde. De motsvarar alltså den köpkraft hon har i dag.

Saras tjänstepension blir lägre i det privata alternativet eftersom arbetsgivaren då inte gör några inbetalningar under föräldraledigheten.

Sara får dessutom inkomstpension och premiepension (allmän pension).

Månadslön	15 000 kr	25 000 kr	35 000 kr
Inkomstpension	6 010 kr	9 570 kr	13 050 kr
Premiepension	1 145 kr	1 880 kr	2 560 kr
Total pension vid KAP-KL	9 853 kr	15 946 kr	21 904 kr
Total pension privat tjänstepension	9 561 kr	15 446 kr	21 198 kr
Utan tjänstepension	7 155 kr	11 450 kr	15 610 kr

Not. Sara kan också ha rätt till utfyllnad med garantipension samt bostadstillägg i det fall hennes pension är mycket låg.

Källa: KPA Pension/Pensionsmyndigheten.

4

Deltidsfällan

Deltid sänker pensionen

DEN STÖRSTA FÄLLAN för kvinnor när det gäller pensionen är deltiden. Den som har arbetat deltid många år får en avsevärt sämre pension. Fällan är egentligen en räcka av fällor. Den som arbetar deltid får ofta sämre löneutveckling, sämre möjlighet till vidareutbildning och sämre möjlighet till jobb med högre lön. Så striden för rätten till heltid är också en strid för bättre pensioner.

1 av 3 kvinnor (25–49 år) som är sysselsatta på arbetsmarknaden arbetar deltid enligt SCB. 1 av 14 män (25–49 år) arbetar deltid.

Det kan finnas många anledningar till att arbeta deltid. En del kan du påverka, andra inte. Går det inte att få något heltidsjobb så är det svårt att göra något åt saken mer än att försöka strida för mer arbetstid eller att försöka byta jobb.

Den vanligaste orsaken till deltid är att det är svårt att få ett heltidsarbete. Det gäller ungefär 200 000 kvinnor. Vård av barn är näst vanligaste orsaken som uppges av cirka 140 000 kvinnor. Ungefär 120 000 kvinnor svarar att de arbetar deltid för att de inte vill arbeta heltid. Cirka 75 000 kvinnor uppger egen sjukdom/nedsatt arbetsförmåga,

50 000 arbetar deltid på grund av studier och knappt lika många för att de har ett arbete som är fysiskt eller psykiskt krävande. (Källa: SCB/AKU)

Det är särskilt vanligt med deltid bland kvinnor i kvinnodominerade sektorer. Bland Kommunals medlemmar i kvinnodominerade yrken arbetar nästan 60 procent deltid. I mansdominerade yrken är det 35 procent av kvinnorna som arbetar deltid.

Är det du som fattar beslutet att arbeta deltid är det viktigt att du noga tänker efter vad det innebär. På plussidan finns mer tid för barn eller äldre föräldrar (se kapitel 9 Slutajobbafällan). Det är inte lika lätt att överblicka minussidan. Här följer ett antal faktorer som alla noga bör väga in om du väljer att inte arbeta heltid.

Deltiden påverkar pensionen

Det enklaste sättet att se vad en framtida deltid kan kosta är att gå in på www.minpension.se och göra en kalkyl. Lägg in deltidslönen och se vad den förväntade pensionen blir. En deltid innebär att du får både en lägre allmän pension och framför allt en lägre tjänstepension.

Barnets fyra första år kompenseras inom det allmänna pensions-systemet. Det innebär att pensionen inte påverkas för den som arbetar deltid eller är hemma. Tjänstepensionen ger vanligen kompensation under 6 månader.

Deltid är vanligast bland kvinnor inom kommuner och landsting samt bland kvinnor som är privatanställda med LO-avtal. Kvinnor inom stat, privatanställda tjänstemän samt akademiker är i mindre utsträckning deltidsanställda.

Deltidsarbete ger både en sämre allmän pension och en sämre tjänstepension. I exemplet med Sara under kapitlet Förmånsfällan, ser vi att vid en lön på 25 000 kronor kan Sara förvänta sig en tjänstepension på ungefär 4 500 kronor i månaden (dagens penningvärde). Om Sara arbetar halvtid under hela sitt yrkesliv får hon alltså ungefär 2 250 kronor mindre i tjänstepension varje månad livet ut. Dessutom får hon en lägre allmän pension. Den kan komma att fyllas ut med garantipension och bostadstillägg. Men det är vanskligt att förlita sig på att stöd och bidrag ser ut som i dag den dag då 30-åriga Sara går i pension.

Andel deltidssysselsatta kvinnor i hela arbetskraften 2010

Privat sektor	35 procent
Offentlig sektor	34 procent

Inom privat sektor är det stor skillnad mellan olika län. I Kronobergs län som ligger i topp arbetar 46 procent av alla kvinnor deltid. I Stockholm är det lägst andel deltid, 28 procent.

Källa: AMF/SCB/AKU.

Andel deltidsarbetande kvinnor av alla kvinnor som är anställda

Kommuner	53 procent
Landsting	45 procent
Staten	26 procent

Källa: SCB Lönestrukturstatistik, 2011.

Deltiden påverkar framtida inkomst

Den frivilliga deltiden under småbarnsåren kan få många ofrivilliga effekter längre fram i livet. Flera studier visar att kvinnor som arbetar deltid är mer sjukskrivna än kvinnor som arbetar heltid (Renstig/Sandmark m.fl). Orsakerna kan vara många. Stressen och svårigheterna att hinna med arbetet, pressen att ta huvudansvaret för hem och familj. Många deltidsjobb finns i fysiskt krävande yrken inom vård och handel och mycket annat. En del talar om att "duktighetsfällan" gör kvinnor sjuka.

Kvinnor som arbetar deltid har också svårare att få del av löneökningar på arbetsplatsen. Det kan helt enkelt vara svårare att visa vad man kan och gör om man inte är på arbetsplatsen lika mycket som de som arbetar heltid. Det kan också vara svårare att få del av arbetsplatsanknutna kurser och andra vidareutbildningar. Det gör det svårare att hålla uppe kompetensen och påverkar därmed också lön och pension.

En studie Unionen gjorde i oktober 2012 visar att nästan var tredje kvinna är orolig för att kompetensen inte ska räcka till för att få ett nytt jobb. Bland män är det var femte som oroar sig. Detta stämmer med tidigare undersökningar som Unionen har gjort och som visar att kvinnor får sämre möjlighet att utvecklas på jobbet. Unionen drar slutsatsen att sämre möjligheter för kvinnor i samband med småbarnsåren är orsaken. Unionen pekar på undersökningsresultat som visar att kvinnor får sämre kompetensutveckling därför att de är gravida, i högre grad föräldralediga under lång tid och vabbar i högre utsträckning.

Sämre möjligheter att vidareutbilda sig och sämre tilltro till sina möjligheter att gå vidare får i sin tur genomslag på kvinnors löner. Det är en av flera förklaringar till att kvinnor har lägre lön än män. Dessutom minskar tryggheten på arbetsmarknaden vilket kan leda till perioder av arbetslöshet som i sin tur också påverkar pensionen.

Föräldraledigheten är nyckeln

De flesta föräldrapar är en kvinna och en man där han tjänar mer än hon. En vanlig föreställning är att familjen får mindre pengar att röra sig med om mannen är hemma med barn och tar ut föräldrapenning. Det är oftast fel.

Varje förälder får föräldrapenning i 240 dagar. Alla dagar förutom 60 dagar kan skänkas från den ena föräldern till den andra. För barn födda efter den 1 januari 2016 gäller 90 dagar. De 60/90 dagarna kallas ofta pappamånader. Allt fler föräldrar tar ut sina respektive dagar men fortfarande är det många dagar som pappan skänker till mamman. För samkönade föräldrapar gäller samma möjlighet att överlåta dagar. Singelföräldern får samtliga dagar.

Varje år betalas det ut ungefär 50 miljoner dagar med föräldrapenning. Av dessa dagar tar kvinnor ut 75 procent och männen 25 procent. 1996 tog männen ut 11 procent av dagarna. Men fortfarande tar alltså mamman ut tre dagar när pappan tar ut en.

Mönstret från föräldraförsäkringen går igen i hur föräldrar tar ut ersättning för vård av barn, så kallad vab. Av 5 miljoner vab-dagar tar kvinnan ut 62,5 procent och mannen 37,5 procent. Så när mamman tar ut två dagar tar pappan ut en dag.

Genom kollektivavtalen får många en påfyllnad när de är föräldralediga. Det vanligaste är ytterligare tio procent av lönen under 3–12 månader. Här finns vanligen inget tak så det gör att den som tjänar över taket för föräldraförsäkringen får mer i tillägg till föräldrapenningen vid föräldraledighet.

Fördelning av föräldrapenning och påverkan på nettointkomsten

Om vi räknar på ett antal exempel kan vi se att de flesta föräldrar som delar föräldraledigheten lika under barnets första år, får den högsta gemensamma inkomsten efter skatt.

Förklaringen är bland annat att båda föräldrarna får del av jobb-skatteavdraget och att kollektivavtalen ger löneutfyllnad vid föräldraledighet. Löneutfyllnaden är olika i olika avtal men ger vanligen upp till 90 procent av lönen under sex till tolv månader.

I samtliga fyra exempel tjänar paren på att dela föräldraförsäkring- en lika under barnets första år. Störst skillnad blir det för paret där båda har höga inkomster, Vera och Amir. Men det kan finnas tillfällen då det kan löna sig att en förälder tar ut mer, till exempel om den föräldern saknar jobb men har kvar en hög föräldrapenning. Det har också stor betydelse om båda har kollektivavtalad löneutfyllnad eller inte.

Vinsten av att dela lika blir också större genom jämställdhetsbonu- sen. Den finns kvar under 2016 men tas sedan bort. I våra fyra exempel är jämställdhetsbonusen inte medräknad. Den ger paren som delar lika ungefär 1 000 kronor mer per månad. Totalt kan jäm- ställdhetsbonusen ge upp till 13 500 kronor.

Fyra exempel:

- Alla föräldrar är födda 1987. Kommunalskatten är 34 kronor och begravningsavgiften 0:19 öre.
- Alla har kollektivavtal som ger löneutfyllnad upp till 90 procent av lönen under sex månaders föräldraledighet.
- Barnet är fött 1 januari 2015. Barnbidraget är inte medräknat.
- Inkomster och skatter gäller för 2015

Här anges gemensam månadsinkomst, netto efter skatt, beräknad på Försäkringskassans hemsida "Föräldrakollen", forsakringskassan.se/privatpers/foralder/foraldrakollen.

	Månadslön	Kvinnan hemma	6 månader var	Mannen hemma
Emma	18 000 kr			
Carl	28 000 kr			
Summa efter skatt		31 307 kr	32 715 kr	29 408 kr
Lina	15 000 kr			
Per	35 000 kr			
Summa efter skatt		34 719 kr	35 229 kr	30 744 kr
Sandra	22 000 kr			
Emil	45 000 kr			
Summa efter skatt		43 120 kr	45 611 kr	39 357 kr
Vera	45 000 kr			
Amir	45 000 kr			
Summa efter skatt		53 207 kr	59 799 kr	53 207 kr

Fördelningen av ansvaret för barn och hem påverkar också relationen mellan föräldrarna. Flera studier visar att i relationer med jämnare fördelning av föräldrapenningen är skilsmässorna färre. I dessa relationer föds också fler barn. (Bland annat Livia Oláh, Stockholms uni- versitet och Institutet förframtidstudier, 2002). I familjer där pappan varit föräldraledig är skilsmässor 30 procent mindre vanliga (Ramqvist 2004/Lina Sandqvist 2007).

En skilsmässas betydelse för pensionen kan du läsa mer om i kapitel 8 Parfällan.

Fördelningen av föräldraledighet och vab är bara en del av förklar- ingen till att kvinnor halkar efter i pension. Det handlar ofta om att ha huvudansvaret för hem och familj.

Många kvinnor vittnar om hur de har kunnat satsa mer på arbetet efter en skilsmässa där de tar ansvar för barnen varannan vecka. Den vecka barnen är hos pappan är det enklare att arbeta mer, gå på kurs, umgås med arbetskamrater efter jobbet och följa med på konferenser och liknande.

Detta har inspirerat en del lyckliga par att "skilja sig under äktenskap", att dela upp ansvaret så att de har huvudansvaret varannan vecka. Under en vecka med ansvar är föräldern beredd att till exempel vabba, hämta på dagis, gå på föräldramöten, fixa matsäck och gymmapåse, skjutsa till träning, se till att det finns mat och rena kläder, köpa födelsedagspresenter och liknande. Nästa vecka finns det utrymme för arbete, kvällsmöten, träning, konferensresa och mycket annat.

Hur kan du kompenseras om du väljer att arbeta deltid?

Många kvinnor vill arbeta deltid för familjens skull. Det är inget fel i detta så länge som du är medveten om vilka effekterna blir. Att en i familjen arbetar mindre kan göra att den andra kan arbeta mer och sammanlagt får familjen en bättre ekonomi. Det kan också ha andra värden som mer tid för barnen och ett lugnare familjeliv.

Men väljer du att arbeta deltid bör du alltså vara medveten om de effekter som en sänkt arbetsinkomst och troligen sämre löneutveckling får på din pension.

Så länge det handlar om en samlad inkomst även under pensionärlivet kanske det inte blir några problem. Men många par skiljer sig och andra skiljs åt av döden. Läs mer i kapitel 8 Parfällan.

Det går att till viss del "reparera skadan" och på olika sätt få kompensation för att du får en sämre pension.

Det första sättet är att ge bort sin premiepension. Den som tjänar mer för över sin premiepension till den andra partnern. Detta gör man i förväg, innan pensionspengarna tjänas in. Före den sista januari det år inkomsten gäller ska en blankett vara inlämnad till Pensionsmyndigheten. Skiljer sig makarna går det inte att få tillbaka premiepensionen. Det går också att skicka in en ny blankett om man vill att överföringen ska upphöra.

Överföring kan bara ske mellan dem som är gifta eller registrerade partner. Sambor kan inte göra det. Många känner inte till denna möjlighet. Bara en halv procent av alla som har möjlighet att föra över pension gör det. Förra året var det närmare 9 200 människor.

I dag förs närmare 9 200 premiepensioner över mellan makar och partner. I 98 procent av fallen är det en man som för över pengar till en kvinna. Det överförda beloppet var för 2013 i genomsnitt 8 500 kronor. Den genomsnittliga premiepensionen för alla löntagare var samma år 6 600 kronor. En premiepensionsöverföring under 20 år kan ge upp till 1 500 kronor högre pension i månaden.

Det vanligaste är att han som tjänar mer för över sin premiepension till henne som tjänar mindre. Det var också vad lagstiftarna såg framför sig. Men kvinnor antas leva längre så den premiepension som förs över behöver analyseras mer för att inte alla andra ska behöva vara med och fylla på. Lagen ska dock vara könsneutral så det blir lika stor nedskrivning när premiepension går från henne till honom. Nedskrivningen är i dag 8 procent. Men det behöver inte betyda att hon får en sämre pension i kronor räknat. Antar vi att han får en hög pension och betalar även statlig skatt får han på 1 000 kronor i premiepension behålla cirka 480 kronor. Har hon fått premiepensionen får hon förklarad 920 kronor istället för 1 000 kronor. Men hennes skatt är lägre och efter skatt får hon behålla 625 kronor. Det kan alltså vara lönsamt för den gemensamma hushållskassan att föra över premiepension.

Ett annat sätt att kompensera för den sämre pensionen är genom en kapitalförsäkring eller investeringssparkonto. Läs mer om dessa sparformer i kapitlet Ångestspararfällan.

Ett tredje sätt att kompensera för skilda inkomster är att den som tjänar mer också betalar mer, eller allt, av amorteringen på eventuellt bolån. Det minskar hushållets framtida kostnader och gör det lättare att bo kvar som pensionärer. Skulle paret skilja sig finns det också mer att dela på och större möjlighet för en av dem att bo kvar.

SCB:s tidsanvändningsundersökning (2010/2011) visar att kvinnor och män, 20–64 år, arbetar lika mycket sett över veckans alla dagar, i genomsnitt 7,5 timmar per dag.

Det finns en väsentlig skillnad – män får i större utsträckning än kvinnor betalt för sitt arbete. Ett genomsnittsdryg får kvinnor betalt för 5,5 timmars arbete och män för nästan 7 timmars arbete. På 20 år har kvinnorna ökat sin betalda arbetstid med 30 minuter och männen har minskat den betalda tiden med 45 minuter. Under en vecka förvärvsarbetar kvinnan i genomsnitt 30 timmar mot 27 för 20 år sedan. Mannen har däremot minskat sin betalda arbetstid från 41 till 37 timmar.

Kvinnors obetalda arbete under ett vardagsdygn är 3,5 timmar. Mäns obetalda arbete är 2,5 timmar. För 20 år sedan arbetade kvinnan en hel timme mer obetalt och mannen 8 minuter mindre. Bland småbarnsföräldrar ägnar ensamstående och sammanboende kvinnor ungefär lika mycket tid åt oavlönat hemarbete. Men när barnen blir lite större ägnar de sammanboende kvinnorna sig mer åt hemarbetet än de ensamstående. Så trots att det finns en man i familjen så blir arbetsmängden större, mannen ser med andra ord ut att generera merarbete för henne.

Tips!

Byt obetalt jobb mot betalt.

Om du byter ut en timme obetalt hemarbete om dagen mot en betald timme tjänar du drygt 1,3 miljoner kronor mer under 40 års yrkesarbete. (I dagens penningvärde med en timlön på 146 kronor, ingen löneutveckling och före skatt.)

5

Hälsofällan

Hälsan påverkar pensionen

DET FINNS MÅNGA ANLEDNINGAR att vårda hälsan. Vi kanske inte ser det i första hand som ett pensionssparande utan mer en fråga om att må bra. Men din kropp och hälsa är några av de allra viktigaste faktorerna för din pension. Orkar och kan du inte arbeta så blir pensionen sämre. Därför är regelbunden motion och bra kost också en form av pensionssparande.

Kvinnor motionerar mer än män i alla åldrar utom 65+. De flesta, ungefär 8 av 10, motionerar minst en gång i veckan. Bland män är det drygt 7 av 10 som motionerar varje vecka. I åldern 65+ motionerar ungefär 7 av 10 varje vecka, männen något mer än kvinnorna. 10 procent av alla yngre och 20 procent av 65+ motionerar inte alls. (SCB / ULF 2011).

Trots att kvinnor i allmänhet motionerar mer, och bär på mindre övervikt än män, är kvinnor mer sjukskrivna än män. Det gäller framför allt kvinnor med små barn. Vad som är orsaken är en för omfattande diskussion för att få utrymme här. Det har gjorts ett antal

utredningar för att studera detta närmare. IFAU (Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering) kom med en studie våren 2012 som visar att kvinnors sjukfrånvaro ökar när de får barn medan mäns sjukfrånvaro inte påverkas. Skillnaden finns kvar upp till 15 år efter att första barnet fötts. Studien visar också att kvinnor är dubbelt så mycket sjukskrivna som män. Detta har varit ungefär lika i 30 år, alltså sedan början av 80-talet.

IFAU konstaterar också att skillnaden mellan män och kvinnor inte kan förklaras av att kvinnor oftare arbetar inom sektorer med dålig arbetsmiljö. Kvinnor är mer sjukfrånvarande i alla branscher, oavsett om kvinnor eller män dominerar.

Det finns många råd kring hälsa och motion och de flesta av oss vet vad vi behöver göra.

Arbetsmiljön påverkar pensionen

Även arbetsgivaren har ett ansvar för din hälsa och därmed din pension. Du har rätt till en arbetsplats som inte gör dig sjuk eller ger dig skador. På sajten www.suntliv.nu kan du få tips och råd om hur du får en bättre arbetsmiljö. Sunt liv är en sajt för alla som är anställda inom kommuner och landsting.

Har du problem med arbetsmiljön kan du vända dig till skyddsombudet på din arbetsplats. Du kan också påtala problemen för facket och ledningen. Det sämsta du kan göra är att tuga och lida.

En bra företagshälsovård kan också förebygga ohälsa och skapa en bra arbetsmiljö. Läkare och sjuksköterskor känner arbetsplatsen och kan ge råd utifrån arbetssituationen. Därmed kan de bidra till att förebygga långa sjukskrivningar.

AFA Försäkring stödjer forskning kring bland annat arbetsmiljö. Du hittar många tips och råd om hur din arbetsplats kan förbättras på AFA Försäkrings hemsida, www.afaforsakring.se. Där hittar du också Arbetskaderapporten som är en sammanställning över de olika arbetsplatsskador som drabbar män och kvinnor. För kvinnor är till exempel våld och hot om våld ett större problem än för män.

Arbetsmiljöförhållanden för kvinnor och män i åldern 16–64 år. Procent av alla i gruppen

	Kvinnor	Män
Utsatt för buller minst en fjärdedel av tiden	15	30
Tunga lyft (>15 kg flera gånger om dagen)	10	17
Utsatt för våld eller hot om våld senaste 12 mån	18	10
Har varje vecka svårt att sova p g a tankar på jobbet	23	18
Är uttröttad i kroppen varje vecka	49	44
Har huvudvärk varje vecka	32	19
Har alldeles för mycket att göra	55	48
Har haft samma yrke under de senaste 5 åren och anser att arbetsbelastningen har ökat	53	39

Källa: Arbetsmiljöverket. Arbetsmiljö 2011.

Ser du till din hälsa och din framtida pension kan det alltså vara rena hälsokuren att byta jobb. I stället för att vantrivas eller slitas ner kan den bästa medicinen vara att söka sig till ett annat arbete.

Rosie
Musiklärare

” Jag har gift mig med en man från Ghana och vi vill flytta dit och öppna ett barnhem. När det var nytt att vi skulle göra val för pensionen var jag ganska ointresserad. Pengarna borde helt enkelt finnas där och räcka till för oss alla. ”

Georgia
Administratör

” Jag hoppas få det liv som jag vill ha. Resa, få barn och jag tror också att det kommer att bli så. Jag har hört talas om pensions-systemet och vet att vi får pension genom jobbet – något annat sparande har inte blivit av än. ”

Susanna
Skolsköterska

” För mig är det viktigt att stå på egna ben ekonomiskt, även som gift. Men allt handlar inte om kronor och ören – jag vill få tid över till min fritid och familj och se till att barnen har det bra. ”

Emmeline
Restaurangbiträde

” Min högsta dröm är att arbeta med blommor, kanske öppna en blomsteraffär. När jag får pension blir det förhoppningsvis lugnt men jag är en arbetsmyra och vill gärna fortsätta att jobba. ”

6

Ångestpararfällan

Låt inte skuld känslor styra

BEHÖVER DU PENSIONSSPARA? Fall inte i fällan och börja pensions-spara bara för att du tror att du måste och för att andra säger åt dig att göra det. Att spara är alltid bra men det är inte säkert att ett vanligt pensionssparande är det bästa för dig.

Det första steget är att få en överblick över vad du kan förvänta dig i framtida pension. Det skaffar du dig enklast genom att gå in på www.minpension.se.

Vi glömmer ofta bort hur mycket pensionspengar som finns avsatta utan att vi själva har behövt öppna den egna plånboken. Därför är det bra att få en överblick över pensioner du får.

- **Inkomstpensionen** som staten ansvarar för. Den betalas genom arbetsgivarens sociala avgifter och motsvarar ungefär 16,5 procent av din lön upp till ett tak.
- **Premiepensionen**. Den andra delen av den pension staten ansvarar för och som du får placera i olika fonder. Beloppet motsvarar ungefär 2,5 procent av lönen och är som mest cirka 10 650 kronor per år.

I genomsnitt får varje löntagare 6 600 kronor inbetalat per år. Gör du inget val placeras pengarna i Sjunde AP-fondens fond Såfan. Förvaltningsavgifterna för de fonder vi kan välja mellan varierar kraftigt. De är dock oftast lägre än utanför premiepensionssystemet.

- **Tjänstepensionen.** I alla olika pensionsavtal får löntagarna placera hela eller delar av pensionspengarna själva. I exempelvis avtalen för kommun- och landstingsanställda, KAP-KL och AKAP-KL, får du placera motsvarande 4,5 procent av lönesumman varje år. Du får välja mellan olika fondförsäkringsbolag där du placerar i fonder eller så kan du välja ett livbolag där du placerar i en traditionell försäkring. Gör du inget placeras dina pensionspengar hos KPA Pension som fack och arbetsgivare har valt för din räkning. Är du osäker på vilket kollektivavtal du har och vilka pensionsvillkoren är kan du prata med fack, lönekontor eller din chef.

Har du tidigare varit anställd inom ett annat avtalsområde, till exempel privatanställd tjänsteman, har du kvar de pensionspengar som betalats in. Det kommer inte in några mer pengar men du kan fortfarande placera om pensionspengarna enligt de regler som gäller för avtalet. Detta kallas för att du har ett fribrev.

Det finns mycket att säga om hur du ska tänka när du väljer, hur du vill placera pengar till din framtida pension, vilken risk du vill ta, hur aktiv du vill vara eller om du inte vill vara aktiv alls och vad du tror om framtiden och vilka eventuella fondval du gör.

Vill du veta mer om fonder kan du till exempel gå in på www.fondkollen.se eller www.morningstar.se där fonderna även betygssätts. Vill du veta mer om den allmänna pensionen får du information hos Pensionsmyndigheten.

Fackförbund, valcentraler och pensionsbolag har information om tjänstepensionen och pensionsbolag och banker informerar också om privat pensionssparande.

Vad behöver du?

Nästa steg är att jämföra med de utgifter du kan förvänta dig att ha som pensionär. Ska du bo kvar? Många räknar med att sälja en bostad och skaffa sig en mindre lägenhet på äldre dar. Men när den tiden närmar sig är det inte lika lätt att ta steget (läs mer i kapitlet Pensionsfällan).

Troligen kommer du fram till att det vore bra med mer pengar än vad du kan förvänta dig att få i pension. Då är nästa steg att se om det går att avstå pengar i dag för att ha mer pengar i morgon – helt enkelt att spara.

Om du har möjlighet att spara är nästa steg att fundera över hur du vill spara, vilka risker du vill ta och när du räknar med att behöva dina pengar. Om du vill ta hjälp av en rådgivare kan det vara bra att prata med fler än en. Ta gärna med någon vän eller familjemedlem som du kan diskutera råden med efteråt. Många rådgivare vill sälja ett visst företags produkter och är inte neutrala.

Har du stora lån och betalar mycket i räntor varje månad kan det vara bättre att minska skulderna innan du sätter av pengar till ett pensionssparande. Har du svårt att hålla i pengar och slösar lätt bort dem kan ett pensionssparande vara bra om du väljer ett där pengarna är inlåsta till du är minst 55 år.

Avdragsgillt pensionssparande

Det vi vanligtvis kallar privat pensionssparande är det pensionssparande vi fått (och i vissa fall får) göra avdrag för i deklarationen.

Det avdragsgilla pensionssparandet, som tidigare var på 12 000 kronor, försvinner helt från och med inkomståret 2016. Men har du ingen tjänstepension kan du även i framtiden göra skatteavdrag för privat pensionssparande med ett belopp som motsvarar högst 35 procent av din lön. Är du osäker på vad som gäller för dig kan du fråga hos Skatteverket innan du sparar på detta sätt. Sätter du in mer pengar än du har rätt till gör du en ren förlust eftersom du inte får skatteavdraget men måste betala inkomstskatt på utbetalningen.

Sparar du med skatteavdrag ska du vara medveten om att pengarna är låsta. Du får tidigast ta ut dem när du fyllt 55 år och du måste sprida utbetalningarna över minst fem år.

Avdragsgillt pensionssparande är mest fördelaktigt skattemässigt om du har en hög skatt när du betalar in pengarna och en låg skatt den dag pengarna betalas ut.

Det finns tre typer av privat pensionssparande med skatteavdrag – traditionell försäkring, fondförsäkring och IPS (individuellt pensionsparande).

I en **traditionell försäkring** förvaltas pengarna hos ett livbolag som placerar dem i aktier, obligationer och fastigheter. Det är ofta i samma livbolag som du kan välja mellan om du vill vara aktiv och placera din tjänstepension. I en traditionell försäkring finns en garanti som gör att du får tillbaka de kronor du satt in, ofta med en liten ränta.

Avkastningen varierar mellan bolagen och därför är det bra att jämföra hur bolagen gått under ett antal år och deras långsiktiga avkastning. Sådana jämförelser hittar du på www.svenskforsakring.se. Du kan jämföra priser och andra villkor hos www.konsumenternas.se.

Det går att knyta olika försäkringar till den traditionella försäkringen. Läs mer i avsnitt 7. Förutom efterlevandeskydd och återbetalningsskydd kan du ha en premiebefrielseförsäkring. Skulle du bli långvarigt sjuk och inte ha råd med dina årliga inbetalningar så går försäkringen in och täcker dina inbetalningar. Alla typer av försäkringar tar dock lite av ditt pensionskapital.

Fondförsäkringen fungerar på samma sätt som de fondförsäkringar du har möjlighet att välja mellan för din tjänstepension. I en fondförsäkring är du själv aktiv och tar alla risker. För att lyckas bra bör du vara intresserad, kunnig och följa utvecklingen för dina fonder. Placerar du bra kan du få en mycket bättre avkastning än i en traditionell försäkring. Nackdelen är att om du misslyckas i ditt fondval så förlorar du stora pengar. Tänk också på att avgifterna för en fondförsäkring ofta är högre än för en traditionell och att avgifterna betyder mycket på lång sikt (se vidare kapitlet Kostnadsfällan). Har du en fondförsäkring bör du tänka på att ditt fondval ska passa ihop med övriga fonder i ditt sparande som premiepensionsfonderna, eventu-

ella fonder i tjänstepensionen och eventuellt direktsparende i fonder. Du kan knyta olika försäkringar till din fondförsäkring på samma sätt som i en traditionell pensionsförsäkring.

IPS, individuellt pensionssparande, är den yngsta formen av avdragsgillt pensionssparande. Här är det möjligt att placera spar-kapitalet i en mängd sparformer som enskilda aktier, obligationer och olika fonder. Det går lätt att flytta mellan olika sparformer. IPS är det avdragsgilla pensionssparande som ger dig störst frihet. Det ingår inte några försäkringar i IPS. Du kan inte välja återbetalningsskydd eller liknande tilläggförsäkring.

Har du sparat till pension med skatteavdrag kan du från och med 2016 inte sätta in några mer pengar. Men de pengar du har satt in finns kvar ska växa till den dag du tar ut dem. Det kallas för att du har ett fribrev när en försäkring är stängd för ytterligare insättningar.

Har du fondförsäkring eller IPS kan du när du vill byta fonder under spartiden, även när du har fribrev.

Pensionsspara utan skatteavdrag

Två alternativ till det avdragsgilla pensionssparandet är kapitalförsäkringen och ISK, investeringssparkontot.

Du får inte göra några avdrag när du sätter in pengarna men å andra sidan slipper du betala inkomstskatt på pengarna när de betalas ut. Under spartiden får du betala en årlig schablonberäknad avkastningsskatt. Den är något högre än för pensionsförsäkringen.

Sparformerna är mycket lika men det finns några skillnader. Till en kapitalförsäkring kan du knyta olika villkor och försäkringar. Du kan till exempel bestämma att någon annan ska få pengarna, en förmåns-tagare. Därför är detta en bra sparform även när farmor vill spara till ett barnbarn och villkora att pengarna är tillgängliga vid 20 års ålder, istället för vid myndighetsdagen.

En kapitalförsäkring har ofta avgifter och ibland även uttagsvillkor. Därför är det värt att jämföra olika kapitalförsäkringar. Det kan du bland annat göra på www.konsumenternas.se.

ISK däremot har inga avgifter. I båda sparformerna betalar du fondavgifter och andra kostnader som är knutna till det du placerar pengarna i.

Båda sparformerna är bra om någon annan, till exempel din make, ska spara till din pension (se kapitel 4 Deltidsfällan). I det fall han vill ge dig ett pensionskapital kan han alltså sätta av pengar på en kapitalförsäkring eller investeringssparkonto som står i ditt namn. För att pengarna inte ska delas vid en skilsmässa kan ni skriva ett äktenskapsförord som säger att behållningen på kontot och avkastningen ska vara din enskilda egendom.

Tips!

Det finns också många andra sätt att spara till den framtida pensionen utan att de behöver kallas pensionssparande.

Att amortera på bostadslånet är ett utmärkt sätt att sänka de framtida kostnaderna. Vanligt sparande i fonder och på sparkonton som inte är för något särskilt ändamål kan du betrakta som långsiktigt sparande som du kan ha kvar och använda den dag du inte längre har några arbetsinkomster. Även att samla på något som är värdefullt som konst, veteranbilar eller porslin kan vara en form av pensionssparande. Men då måste du noggrant följa utvecklingen på marknaden för dina samlingar eftersom priserna kan svänga kraftigt. Dessutom måste du kunna skiljas från dina föremål i den takt du behöver pengarna.

Varning!

Du kan få erbjudande om löneväxling. Det blir allt vanligare när avdragsgillt pensionssparande har försvunnit för de allra flesta.

Vid löneväxling byter du vanligtvis lön mot mer tjänstepension.

Men löneväxling passar bara om lönen efter löneväxling är över 39 000 kronor. Annars kan allmän pension och sociala förmåner påverkas. Se också till att den vanliga tjänstepensionen betalas in enligt den ursprungliga lönenivån. Det gör den bland annat för kommun- och landstingsanställda. Det är lägre kostnad för arbetsgivaren med pension än med lön. Se till att du får del av eller helst hela den förtjänst din arbetsgivare gör.

7

Kostnadsfällan

Se upp för kostnaderna när du placerar dina pensionspengar

VI SKA PLACERA allt mer själva. I dag har vi ett större ansvar än tidigare för att själva placera våra pensionspengar. Det gör att vi också måste ta reda på mer och ha en större kunskap om pensioner än vad som krävdes för de äldre generationerna.

Vi vet med andra ord inte hur stora dessa pensioner blir. Det beror till stor del på hur vi placerar dem och hur ekonomin i samhället utvecklar sig. Men det vi känner till på förhand är till vilken kostnad vi placerar våra pengar. I det här avsnittet berättar vi om kostnadens betydelse och vilken fälla du kan hamna i om du väljer dyrt.

Det här är de pensionspengar vi själva får placera och där det är viktigt att ha koll på kostnaderna. (Hur mycket och var du får placera kunde du läsa om i kapitlet Ångestspararfällan.)

- **Premiepensionen.** Förvaltningsavgifterna för de fonder vi kan välja mellan varierar kraftigt. De är dock oftast lägre än utanför premiepensionssystemet.

- **Tjänstepensionen.** I de kollektivavtalade tjänstepensionerna har fack och arbetsgivare pressat ner avgifterna men det är ändå bra att jämföra dem. Har du en individuell tjänstepension måste du vara observant. Här kan avgifterna variera kraftigt och kan, om du inte ser upp, äta upp hela den summa som dina pengar växer med varje år.
- Har du varit anställd på annat ställe kanske du har en vilande tjänstepension, ett **fribrev**. Även dessa är bra att titta igenom. Kanske kan du få ner kostnaderna genom att flytta dem.
- **Privat pensionssparande.** De olika alternativen kunde du läsa om i kapitlet Ångestspararfällan. Här finns både låga och mycket höga kostnader. Även för privat pensionssparande kan du ha **fribrev**.

Förvaltningskostnaderna

Den här skriften handlar om olika fällor och vi ska bara uppehålla oss vid en enda när det gäller placeringar av pensionspengar – kostnaderna. Kostnaderna kan vi känna till när vi väljer placeringar – hur pengarna växer får framtiden utvisa. Vi börjar med de kostnader som rör förvaltningen av ditt pensionskapital.

Pensionssparande är ett sparande under lång tid. Det är lätt att missa att den avgift som bara är ett par procent åter med ränta-på-ränta-effekten upp mycket av kapitalet. Därför är det viktigt att ha koll på olika kostnader.

När det gäller pensionssparande i allmänhet finns det många olika avgifter. Har du fonder i ditt sparande är de förknippade med en förvaltningsavgift. Det kan också finnas avgift för pensionsförsäkringen som sådan. Ibland har du fått hjälp av en pensionsrådgivare som får sin ersättning som en provision från det försäkringsbolag du väljer. Det är också en kostnad för dig.

Ibland kan det vara värt att betala en högre avgift för att få något bättre. Det kan till exempel vara fallet när du väljer olika fonder. Men av två likvärdiga fonder som har samma förutsättningar att växa framöver bör du alltså tjäna på att välja den med lägst avgift.

När du får de årliga pensionsbeskeden från Pensionsmyndigheten, olika pensionsbolag som KPA Pension och olika valcentraler kan du se vilka avgifter som har tagits ut.

Det är inte ovanligt att en privat pensionsförsäkring med placering i fonder kan ha avgifter på 4–5 procent per år. Det är pengar som tas från det du sparar till din framtida pension.

Betydelsen av ränta på ränta

1 procent högre kostnader på 20 år	ger cirka 17 procent mindre i slutresultat
1 procent högre kostnader på 40 år	ger cirka 31 procent mindre i slutresultat
2 procent högre kostnader på 20 år	ger cirka 31 procent mindre i slutresultat
2 procent högre kostnader på 40 år	ger cirka 53 procent mindre i slutresultat

Om du har sparat sammanlagt 100 000 kronor så försvinner på 40 år 31 000 kronor av dina sparpengar om du betalat 1 procent högre avgift.

Har du betalat 2 procent mer i avgift har 53 000 kronor försvunnit i avgifter på samma tid.

Du får antagligen ut mer pengar än du har betalat in. Det beror på den avkastning, värdeökning, som dina fondplaceringar har haft.

Källa: Per H Börjesson/Så här får du ett rikt liv som pensionär/Sluta Pensionsspara.

Pensionsmyndigheten har en lathund där du kan se vad skillnader i fondavgift gör för premiepensionen. Väljer du en fond med en avgift på 1,5 procent får du en minskning av premiepensionen med 39 procent jämfört med om det inte fanns någon avgift alls. Beräkningen tar dock inte hänsyn till att aktiefonder, som vanligen har högre avgifter, har förutsättningar att växa mer än räntefonderna.

Avgift, procent	Minskning av premiepensionen, procent
0,05	2
0,15	5
0,25	8
0,50	15
0,75	22
1,00	28
1,50	39

Tips!

Av två likvärdiga fonder – välj den billigare.

Har du två fonder som är likvärdiga med placeringar och växer lika mycket, men där den ena har en fondavgift på 0,5 procent och den andra en avgift på 2 procent kommer du att ha förlorat nästan en fjärdedel av ditt kapital om du har valt den dyrare fonden.

De kollektivavtalade tjänstepensionerna har vanligen lägre avgifter än de pensionslösningar som du kan få hos en arbetsgivare som inte har kollektivavtal. Fack och arbetsgivare har varit duktiga på att pressa ner avgifterna när de valt ut de bolag som ska få förvalta de kollektivavtalade pensionerna.

Rådgivningsfällan

Det finns många som vill hjälpa dig att förvalta dina pensionspengar. Ett exempel är alla PPM-förvaltare som erbjuder sig att placera dina premiepensionspengar mot en avgift på vanligen 500 kronor om året. För att täcka denna kostnad måste dina fonder gå mycket bättre än genomsnittet. Flera undersökningar visar dessutom att dessa förvaltare inte placerar i fonder som går bättre än genomsnittet. I dag erbjuder de även egna fonder som i sin tur placerar i andra fonder. Se upp för dessa "rådgivarfonder" och jämför både avgifter och hur de utvecklats med motsvarande fonder.

Det finns även pensionsförvaltare som erbjuder sig att hantera din tjänstepension mot avgifter och här är det också värt att vara vaksam och jämföra kostnaderna mot resultat.

En annan fälla är när du tar eller sätter om ditt bolån. Bankerna erbjuder ofta rabatt på räntan mot att du flyttar över ditt pensionssparande till bankens försäkringsbolag. Det kan vara frestande men frågan om vem som ska förvalta pensionen är viktigare än så. Risken finns att du förlorar mer på flytten än du vinner på en lägre boränta. Funderar du på att flytta pensionssparande av olika slag bör du noga jämföra alternativen och granska flera alternativ. Se också upp för dyra flyttkostnader för en del privata pensionsförsäkringar.

Tips!

Tänk på att de som kallar sig rådgivare är säljare. Därför finns rådgivningslagen som ska skydda dig.

Om du får råd om placeringar måste rådgivaren, enligt lagen, gå igenom hela din ekonomi noga. Du har rätt att få med dig ett protokoll som visar de råd du fått. Läs igenom noga innan du skriver under protokollet. Ta gärna med dig någon vän eller familjemedlem till ett rådgivningsmöte. Då är ni två som hör all information och kan diskutera den efteråt. Var försiktig med vad du köper för produkter, ta hellre hem materialet och läs igenom i lugn och ro innan du bestämmer dig. Du har rätt att få veta vilka provisioner och andra ersättningar rådgivaren får från olika bolag.

Försäkringar

Du kan knyta olika försäkringsskydd till ditt pensionssparande. De vanligaste är efterlevandeskydd och återbetalningsskydd. Efterlevandeskydd, även kallat familjeskydd, innebär att dina anhöriga får ett visst belopp under en viss tid om du skulle dö tidigt. Återbetalningsskyddet innebär att de får den summa som du har i ett visst pensionssparande.

Har du inget återbetalningsskydd får du istället ta del av de pengar som kommer från andra som dör tidigt och inte har återbetalningsskydd. Pengarna hamnar i en pott som övriga får dela på och kallas arvsvinst. Därmed får du högre pension om du inte har något återbetalningsskydd.

Är du kommun- eller landstingsanställd får du alltid ett återbetalningsskydd i din tjänstepension som du kan välja bort om du inte behöver det. På andra avtalsområden är det vanligt att du själv aktivt måste välja att ha återbetalningsskyddet. Det är en trygghet både för dig och för dina anhöriga.

Efterlevandeskydd och återbetalningsskydd är försäkringar och du betalar för dem med lite av ditt pensionskapital. Har du inga anhöriga är det pengar i sjön. Då bör du välja bort försäkringarna och istället se till att alla pengar går till din pension.

Kvinnor väljer i högre utsträckning efterlevandeskydd och återbetalningsskydd än männen. Frågan är varför vi gör så olika val. Män som lever med familj har ofta en större del av den totala försörjningsbördan. Skulle han dö i förtid kan det innebära stora ekonomiska problem för familjen. Därför borde män i minst lika stor omfattning som kvinnor välja att ha återbetalningsskydd.

Tips!

Ett sätt att höja pensionen är att välja bort återbetalningsskyddet om du inte längre behöver det.

Har du vuxna barn som klarar sig själva och du kanske lever ensam finns det ingen anledning att ha kvar skyddet. Tar du bort det höjer du din egen framtida pension.

Vill du inte ta av ditt pensionskapital för att skydda familjen kan du ha en livförsäkring som faller ut med ett större belopp om du dör. Det finns många bra och prisvärda grupplivförsäkringar som du kan få genom fack eller arbetsgivare. Ett annat alternativ är en individuell livförsäkring som du tar hos ett försäkringsbolag. Då krävs vanligen en hälsoprövning för att få försäkringen.

8

Parfällan

Räkna med att du blir ensam

OM DU LEVER MED någon, och ser pensionärlivet framför dig, ser du nog hur ni ska leva det livet tillsammans. Då spelar det inte så stor roll att din pension blir lite sämre, ni har ju två pensioner att leva på.

Tyvärr blir inte alltid livet som man har tänkt sig. Det är mycket troligt att du som är kvinna kommer att leva ensam hela eller en del av ditt liv som pensionär. Så räkna med att du blir ensam förr eller senare.

Bland de fattigaste pensionärerna finns en övervikt av frånskilda kvinnor och änkor.

När den du lever med dör

Bland äldre är det oftast kvinnan som överlever mannen. I åldern över 90 år är 80 procent av alla kvinnor änkor men bara hälften av männen är änklingar. Ja, redan vid 80–84 år är hälften av kvinnorna änkor men bara var femte man.

I tider av dina, mina och våra barn är det också viktigt att fundera över de privata tillgångarna om du blir änka. Barn från tidigare förhållanden har rätt att få ut sin del av arvet omedelbart. Det är kanske inte något större problem för dig att klara av det om ni är gifta och har

tillgångar men är ni sambo utan testamente kan det blir en rejäl smäll för dig. Därför är det viktigt att våga prata om vad som händer när en av er dör och om ni ska göra något juridiskt åt saken som att skriva testamente.

Änkepengionen togs bort 1990 men finns kvar för kvinnor som var gifta då och är gift med samme man när han dör. Änkepengionen är livsvarig och ger i snitt 3 500 kronor i månaden. Pensionsmyndigheten ger information.

Istället för änkepension har vi fått en könsneutral omställningspension som bara betalas ut till dig som är under 65 år och bara under ett år.

Har ni barn under 18 år kan du få pensionen i två år eller till det yngsta barnet fyllt 12 år. För att få omställningspension måste ni vara gifta, registrerade partner eller sambo med gemensamma barn. Omställningspensionen beräknas utifrån den avlidnes intjänade allmänna pension och vad som kunde ha tjänats in fram till 65 års ålder. Hur pensionen räknas ut kan du läsa mer om på Pensionsmyndighetens hemsida. Omställningspensionen är i genomsnitt kring 7 600 kronor i månaden före skatt.

Det viktigaste skyddet har du i kollektivavtalet. Där finns din tjänstegruppliv, TGL. I den ingår ett belopp till efterlevande, ett belopp till barn och ett belopp för begravning. För kommun- och landstingsanställda heter försäkringen TGL-KL.

För den som är kommun- eller landstingsanställd och under 55 år ger till exempel helt grundbelopp i försäkringen 265 800 kronor. Finns det även ett barn som inte fyllt 17 år tillkommer 86 600 kronor (2016).

Om ni skiljer er

Frånskilda kvinnor får i dag de sämsta pensionerna. Det visar en undersökning som SEB har gjort på pensioner som betalats ut under 2011. Det var inte lika tydligt tidigare och frågan är om dagens kvinnor förlitar sig för mycket på att de ska leva i par som pensionärer.

Bland kvinnor 65–69 år har frånskilda kvinnor de lägsta pensionerna. Dessa 300 000 kvinnor har i genomsnitt en pensionsinkomst på 163 000 kronor per år. Det kan jämföras med änkorna som har 177 000 kronor i snitt.

Gift, skild, singel eller änka. Procentandel i varje åldersgrupp kvinnor/män.

Civilstånd	65–69 år	70–74 år	75–79 år	80–84 år	85–89 år	90– år
Ogifta	10/15	7/11	6/8	5/8	5/7	6/6
Gifta	58/63	54/66	45/66	31/62	18/54	6/39
Skilda	22/18	21/18	17/15	14/12	10/9	8/6
Änkor/ änklingar	10/4	18/6	32/11	50/18	67/30	80/48
Totalt	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Källa: SCB 2013.

Bland nyblivna pensionärer är det dubbelt så vanligt att vara frånskild som att vara änka. Drygt två av tio i åldern 65–69 år är frånskilda. Ungefär en av tio är änka eller ogift.

Tänk också på att skilsmässor blir allt vanligare bland pensionärer. Vi är ofta pensionärer i 25–30 år och det kan hända mycket med relationen under den tiden. Sedan år 2000 har antalet skilsmässor bland kvinnor över 60 år fördubblats. Även om det fortfarande bara är ungefär 1 400 skilsmässor per år så är trenden klar. De flesta skilsmässor sker bland yngre pensionärer men det finns även de som är över 85 år som skiljer sig. Där kan det i några fall även vara av ekonomiska skäl, till exempel är en del kommuners sjukhemstaxor satta så att det kan löna sig att inte längre vara gifta.

Vid en skilsmässa delar vi på tillgångarna. Det som inte är enskild egendom ingår i de tillgångar som ska delas. Men när det kommer till pensionspengar är det inte lika enkelt vad som ingår i giftorättsgods som ska delas eller inte.

Alla pensioner delas inte vid en skilsmässa

Allmän pension	<i>inkomstpensionen</i>	<i>ingår ej</i>
	<i>premiepensionen</i>	<i>ingår ej</i>
	<i>överförd premiepension</i>	<i>ingår ej</i>
Tjänstepension	<i>kollektivavtalad</i>	<i>ingår ej</i>
	<i>Individuell</i>	<i>ingår ej</i>
Privat pensionsförsäkring		<i>ingår, undantag finns</i>
Kapitalförsäkring		<i>ingår</i>
Investeringsparkonto, ISK		<i>ingår</i>

Den privata pensionsförsäkringen ingår i allmänhet. Undantaget är om den är att betrakta som en tjänstepension. Om maken har en arbetsgivare som inte ger någon tjänstepension och han därför har en privat pensionsförsäkring kan den alltså undantas vid bodelningen. I det fall han har ett eget företag och har gett sig själv en extra stor tjänstepension kan den till viss del ingå i det som ska delas.

Har maken varit juste och kompenserat dig för att du har arbetat mindre för familjens skull kanske han har gjort det genom att föra över sin premiepension till dig. Han kan också ha betalat in till en kapitalförsäkring, investeringssparkonto eller annat konto. Är den inte din enskilda egendom genom ett äktenskapsförord kan detta kapital ingå i det giftorättsgods som du ska dela med honom vid en skilsmässa.

9

Slutajobbafällan

Lämna inte jobbet för tidigt

HUR LÄNGE DU ÄR KVAR i arbetslivet betyder mycket för pensionen. Tänk på dig när du funderar på om det är dags att sluta jobba eller jobba mindre.

Det finns många orsaker till att kvinnor i allmänhet inte arbetar lika länge som män. En del kvinnoyrken är slitsamma och kroppen orkar kanske inte (kapitel 5 Hälsofällan). Det kan också vara ofrivilligt – du förlorar jobbet och får inget nytt.

Men om vi utgår från att du har en möjlighet att själv bestämma när du vill lämna arbetslivet bör du vara medveten om hur mycket du kan förlora ekonomiskt på detta.

Om du slutar vid 61 istället för vid 65 års ålder får du en betydligt sämre allmän pension. För varje månad du inte arbetar sänks den allmänna pensionen med ungefär 0,5 procent. Väljer du att gå vid 61 års ålder istället för 65 år kan det innebära att din allmänna pension blir 30 procent lägre än om du hade väntat till 65. Du förlorar alltså närmare en tredjedel av pensionen. Det är också vid 65 år som garantipensionen börjar betalas ut.

Börjar du ta ut pension vid 61 år och du har en låg pension bör du också vara medveten om att vid 65, när garantipensionen börjar betalas ut, kan du inte räkna med full garantipension, alltså inte ens full lägsta pension.

Även din tjänstepension kan påverkas av om du tar ut pension tidigare än vid 65 års ålder. Här är det dock olika villkor i olika avtal. Dessutom kan den påverkas av olika övergångsregler mellan äldre och yngre avtal. Går du in på www.minpension.se kan du laborera med olika pensionsåldrar och se hur både allmän pension och tjänstepension påverkas beroende på när du väljer att ta ut de olika pensionerna.

Se upp för "snällfällan"

En orsak till att många, framför allt kvinnor, slutar arbeta före 65 är uttalade och outtalade krav från familjen och släkten. Det är ofta den äldre kvinnan som förväntas avstå från sitt arbete för att rycka in när ännu äldre föräldrar behöver hjälp och när barnen behöver hjälp med barnbarnen. Det kan kännas självklart att ställa upp men fundera också på vad det kostar dig. Den här fällan skulle också kunna kallas "snällfällan", för ofta är det vår vilja att vara snälla och ta hand om våra nära som får oss att lämna arbetsmarknaden tidigt.

Under de senaste fem åren har 140 000 människor i Sverige i åldern 45-65 jobbat mindre, tagit ut pension eller sagt upp sig för att hinna med vården av de anhöriga. Det visar en undersökning, gjord av M Szebehely, P Ulmanen och A-B Sand vid Institutionen för socialt arbete Stockholms universitet. 90 000 av dessa 140 000 är kvinnor och många av kvinnorna har själva varit sjukskrivna. En av fem kopplar sin sjukskrivning till att de vårdar en anhörig. Siffran är fyra gånger så hög för kvinnor som för män.

Undersökningen visar också att av alla äldre än 75 år, som bor kvar hemma och behöver hjälp, är det två av tre som får hjälp av en nära anhörig eller en vän. Framför allt får de äldre hjälp av en dotter. Bara en av åtta får hjälp av en son!

Den vanligaste hjälpgivaren för äldre män är en maka. Däremot får äldre kvinnor oftare hjälp av en dotter och förklaringen är framför allt att äldre kvinnor ofta överlever sina män.

I svensk lag finns inga krav på att barn ska ta hand om sina föräldrar och kommunen kan inte kräva det. Ändå är det många kvinnor som känner press från kommunen att ta över en del av omvårdnaden. Kvinnor som vårdar sina föräldrar står i högre utsträckning än andra kvinnor utanför arbetslivet. Många menar att de har svårt att kombinera vården med att sköta ett arbete.

Men fråga dig om det går att lösa behoven på annat sätt. Det är mycket trevligare att umgås utan att behöva sköta intymhygien och städning.

Tips!

Ställ krav.

- Ställa tuffare krav på vården. Acceptera inte att göra obetalt arbete. Ifrågasätt varför de räknar med att du ska ställa upp. Är ni flera syskon - prata ihop er och visa enad front.
- Om vården inte räcker till går det att köpa tjänster. Tänk på att vuxna barn kan få rutavdrag för tjänster hos föräldrarna. Det kan du berätta för din bror som inte har tid att hjälpa till på grund av sitt viktiga, välavlönade jobb. Låt honom få köpa tjänster och få skatteavdrag.
- Dela på jobbet. Involvera fler i familjen och släkten med hjälpen till föräldrarna. Du är inte en dålig kvinna och dotter bara för att du inte vill göra allt jobb.

Par går gärna i pension samtidigt

En annan vanlig anledning till att många kvinnor slutar yrkeslivet tidigare är att de lever med en man som är äldre. När mannen går i pension tycker båda att det är trevligare att få vara pensionärer tillsammans. En gemensam fritid är den vanligaste anledningen till att kvinnor lämnar yrkeslivet tidigt. Det visar en studie av gifta pars pensionsbeslut (magisteruppsats Lunds Universitet 2009, Anton Nilsson).

I studien av par där mannen är 1–3 år äldre valde också kvinnan att arbeta till 65 om maken arbetade till 67 års ålder. Viljan att gå samtidigt är alltså stark oavsett när han går i pension.

Skillnaden mellan makars pension är stor, framför allt när det gäller tjänstepension. Kvinnor får vid 65 års ålder ut ungefär 220 000 kronor om året i sammanlagd pension. Sedan faller pensionerna och vid 75 års ålder stabiliseras de vid ungefär 160 000 kronor. Män får vid 65 års ålder ut drygt 300 000 kronor i sammanlagd pension. Även hans pensioner faller och vid 80 års ålder stabiliseras de vid ungefär 200 000 kronor per år (Pensionsmyndigheten, Grundskyddsrapporten 2014). Av männens pension är 30 procent tjänstepension men av kvinnornas är det bara 20 procent. Statistiken från SCB visar också att parrelationer ger högre pension för män men inte för kvinnor. Män tjänar alltså på att leva med en kvinna. För kvinnor är det ingen skillnad.

Men det finns fler skillnader. Män återvänder till arbetsmarknaden i större utsträckning än kvinnor. Många väljer till exempel att starta eget företag eller ta ett extraarbete. Därmed ökar inkomstskillnaden mellan makarna även under tiden som pensionärer. Till detta ska läggas att män i allmänhet har högre inkomster av kapital.

Ensamstående kvinnor har i genomsnitt en högre sammanlagd pension än sammanboende kvinnor (men fränskilda och änkor har ofta lägre än de som varit singlar hela livet). För män är förhållandet tvärtom, bor de ihop med en kvinna har de oftast en högre pension.

Väljer du som är kvinna att gå i pension samtidigt som din äldre make kanske det inte märks så mycket ekonomiskt för er, din lön är inte så nödvändig när ni räknar på den samlade ekonomin. Vilken pension du får har kanske inte så stor betydelse. Men i kalkylen glöms lätt bort alla pengar du också går miste om i framtida pension om du inte arbetar lika länge som han gör. Allt arbete ger ju ny pensionsrätt. Gör en kalkyl på www.minpension.se innan du säger ja till att bli pensionär samtidigt som din äldre make.

Förmånsbestämda pensioner

En del tjänstepensioner är förmånsbestämda. Det innebär att de sista årens löner ligger till grund för hur stor den pensionen blir. Att gå ner i arbetstid eller sluta tidigare kan få stora konsekvenser. Är du osäker på vad som gäller för dina pensioner kan du se efter på www.minpension.se eller prata med lönekontor, pensionsförvaltare eller valcentral.

Vad kan du göra om du vill gå i pension tidigare?

Framför allt bör du ha sett om ditt hus i tid om du vill gå i pension tidigt. Arbetat heltid och länge, haft en bra tjänstepension och sparat. Och givetvis undvikit alla fällor som sänker pensionen.

Fundera också på om du kanske, trots all, kan fortsätta att arbeta lite. Då fylls även den allmänna pensionen på. Och i kollektivavtalet för kommun- och landstingsanställda fylls även tjänstepensionen på efter fyllda 65 år. Snart kommer även kollektivavtalet för statligt anställda att gälla fram till 67 års ålder och troligen kommer andra kollektivavtal med tiden att följa efter.

Vad kan du göra för att slippa gå i pension tidigt?

Först och främst ska du vara rädd om dig och sköta din hälsa. Du ska ställa krav på arbetsmiljön så att du inte slits ut i förtid.

Om du kan – sadla om i tid om du behöver det. Äldre personer kan vara missgynnade inom en del yrken. Ser du att det är så inom ditt yrke bör du fundera på om du ska ha ditt arbete ända fram till du slutar att jobba. Kanske finns det möjlighet att redan nu ändra inriktning och gå vidare till ”snällare” arbetsuppgifter. Eller så behöver du vidareutbildar dig för vara attraktiv även efter 60.

Du kan också fundera på om någon hobby kan bli ett arbete som ger inkomster. Vilka möjligheter har du att trappa av stegvis genom att arbeta som timvikarie eller hos något bemanningsföretag?

Det är mycket värt både för välbefinnande och för pengar att fundera en stund kring hur du ska orka, ha lust och kunna arbeta så länge du vill.

10

Pensionsfällan

Ta ut pensionen på bästa sätt

UNDVIK PENSIONS DAGEN. Vi säger ofta att vi får gå i pension. En viss dag går vi från ett krävande arbete och väckarklocka till att inte ha några krav alls på oss. Det är det sämsta vi kan göra om vi ser till vår hälsa. Denna "tvärnit" mår kroppen helt enkelt inte bra av. Det är inte ovanligt att hjärtat börjar krångla och en infarkt kan leda till att det inte blir något pensionärliv alls. För kvinnor är övergången vanligtvis inte lika dramatisk, det finns ju många obetalda arbetsuppgifter som alltid ska skötas.

Dessutom visar forskning vid Karolinska Institutet, som gjorts på uppdrag av KPA Pension och Folksam, att många drabbas av depression åren efter pension.

Men man eller kvinna – det bästa för hälsan är ändå om vi kan gå i pension stegvis.

Inför pensioneringen bör du gå igenom vilka pensioner du har och när de betalas ut. Om du vill kan du och den du är gift med, partner med eller sambo som du har barn med, ha ett efterlevandeskydd knutet till premiepensionen. Om din make tecknar det får du hans premiepension om han dör. Detta skydd minskar hans premiepension och

beloppet varierar med era åldrar. Om han till exempel är 65 år och ska få 500 kronor i månaden i premiepension innebär ett efterlevandeskydd att han får cirka 400 kronor i månaden. Dör han före dig får du därefter 400 kronor månaden i extra pension. Information och blankett finns hos Pensionsmyndigheten.

Stegvis pensionering

I det allmänna pensionssystemet finns stor flexibilitet. Du kan ta ut både inkomstpensionen och premiepensionen i delar; kvart, halv, trekvarts eller hel pension. Du kan också ändra utbetalningen när du vill. Börjar du ta ut full pension och får ett deltidsarbete kan du minska på pensionen. Då höjer du din framtida pension både genom att du skjuter upp en del och genom den pensionsrätt du tjänar in på deltidsarbetet.

Tips!

Ett tips till många som fyller 61 år är att ta ut en kvarts premiepension trots att du fortfarande arbetar som vanligt.

Det kan bli någon hundralapp eller så. Men genom uttaget kan du få ett intyg att du är pensionärer vilket ger dig pensionärsrabatt i kollektivtrafiken, på teatrar, hos frisören och på många andra ställen.

Nackdelen med att ta ut lite premiepension under arbetslivet är att du inte får full a-kassa om du skulle förlora jobbet.

När du närmar dig pensioneringen bör du gå igenom vilka pensioner du har och när de betalas ut. Det gör du enklast på www.minpension.se.

Får du pension från flera håll är risken stor att det sammantaget dras för lite skatt. Gör en koll med hjälp av Skatteverkets räknesnurra på hemsidan eller ring och fråga. Om du vill att någon ska dra mer skatt kan du begära jämkning eller så ser du till att lägga undan pengar till skatteinbetalning.

Ta ut din tjänstepension

Tjänstepensionernas regler styrs av de olika kollektivavtalen eller, om de är individuella, av det enskilda försäkringsavtalet.

Många tjänstepensioner kan tas ut redan från 55 års ålder. Men vanligt är efter 60 eller 61 år. Uttaget kan vara livsvarigt och då får du tjänstepension så länge du lever. Men det kan också i många fall gå att få den utbetalad på fem år.

Det är frestande att ta ut så mycket som möjligt på så kort tid som möjligt, särskilt om utgifterna också är höga. Men tänk på att du kan ha stora behov även efter dessa fem år.

Är du kvinna och går i pension vid 60 år är det mycket troligt att du kommer att leva i ytterligare 30 år. Du kommer att vara frisk större delen av den tiden. Det troliga är att du kommer att ha stora vårdbehov under ditt sista levnadsår. Det är då vi konsumerar hälften av all sjukvård vi behöver under hela livet.

Allt fler blir allt äldre och kraven på vård och omsorg ökar. Många avgifter som äldre betalar i dag kommer troligen att bli högre och vi förväntas köpa allt mer tjänster. Därför är det bra att ha en bra pension även under senare delen av pensionärlivet.

Försök istället att få så jämnt pensionsuttag som möjligt. Därmed minskar du också risken för att du under några år betalar högre marginalskatt.

Bostadstillägg

Ta reda på om du har rätt till bostadstillägg för pensionärer. Du kan göra det på Pensionsmyndighetens hemsida. Där kan du också fylla i din ansökan direkt eller hämta en blankett som du skickar in.

Tänk på att bostadstillägget är preliminärt. Det innebär att skulle du få ut mer pension eller ha andra inkomster över den nivå du angett i din ansökan kan du bli skyldig att betala tillbaka pengar. Tänk också på att skicka in en ny ansökan om dina inkomster ändras.

Bostaden

Många ser sin bostad som det främsta pensionssparandet. Den dag arbetsinkomsterna ersätts av pension ska huset säljas och en mindre bostad köpas. Men det finns en rad fällor med det resonemanget.

För det första ska du vilja flytta. När du äntligen får tid att pyssla i trädgården vill du nog inte lämna den.

För det andra kan det vara dyrt att sälja och flytta. Har du bott länge i huset kan det ha ökat rejält i värde. Då ska du betala skatt på vinsten. Du kan få uppskov med en del, maximalt 1 450 000 kronor. Men du måste betala skatt på uppskovet, upp till 5 000 kronor per år. Den nya bostaden ska också vara så billig att du får pengar över. Det är inte säkert att du hittar vad du vill ha. Det märks redan att attraktiva seniorbostäder med tre rum kan kosta lika mycket som femrumsvillan. Troligen kommer efterfrågan och därmed priserna på seniorbostäder att stiga i takt med att vi blir allt äldre.

Hade du tänkt att byta den ägda bostaden mot en hyresrätt kan det också vara svårt med tanke på det låga byggandet. Här är det givetvis stor skillnad på var i landet du bor. Nybyggda hyresrätter har också vanligtvis höga hyror så månadskostnaden kan stiga i förhållande till vad boendet kostade tidigare.

För det tredje kan det påverka bostadstillägget. Den ägda bostaden räknas inte in i tillgångarna när bostadstillägget beräknas. Men det gör pengar du kan ha på banken efter en bostadsförsäljning. Detta bör du också ta med i beräkningen.

Marginalskatten

För de allra flesta blir den sammanlagda pensionen så låg att den bara beskattas med kommun- och landstingsskatt. Men tar du ut din tjänstepension på kort tid och kanske även privata pensionsförsäkringar kan du riskera att hamna över nivån för statlig skatt. Därför är det bättre att jämna ut pensionsinkomsterna över åren för att inte gå över denna gräns.

Pension i eller från ett annat land

Det är lockande att som pensionär flytta till ett varmare land eller till sitt forna hemland. Det är dock viktigt att ta reda på vad som gäller för pensionerna. Har du hel eller delvis garantipension bör du vara uppmärksam på att den inte betalas ut i länder utanför EU/EES (EES = Norge, Liechtenstein, Island).

Inkomstpensionen, premiepensionen, tjänstepensionen och privata pensionsförsäkringar betalas ut var än du bor men du bör vara uppmärksam på hur de beskattas.

Har du arbetat några få år i Sverige och sedan flyttar till hemlandet får du svensk pension. Pensionsmyndigheten i ditt hemland kan hjälpa dig.

Har du arbetat i andra länder inom EU/EES samordnas din svenska pension med dessa allmänna pensioner. Har du däremot arbetat utanför EU/EES bör du själv ta reda på om du har några pensioner att få ut.

Du får själv hålla reda på eventuella tjänstepensioner som i många länder kan vara knutna till tidigare arbetsgivare.

Det kan vara svårt att få kontroll över all pension du har rätt till – och lång och krånglig administration – så det bästa är att vara ute i god tid.

Nu är du framme vid mål

Målet med allt prat om pensioner är att du ska ha ett så gott liv som möjligt när du lämnat ditt arbetsliv. Ansvaret vilar på tre ben – politiker, fack- och arbetsgivare samt på dig. Med denna skrift har du förhoppningsvis fått stöd och hjälp att undvika de viktigaste fällorna som du som kvinna kan hamna i och att ditt framtida pensionsliv blir så rikt och bra som möjligt.

Typsnitt Palatino, Gill Sans, Minion

Papper Galerie Art Silk, Arctic Volume White

Foto Jann Lipka, Susanne Walström

Design Nilla Juvas

Sättning Peppar Design

Redigering Helena Odsvall

Produktionsledning Kerstin Lager

Projektledning Charlotta Tembert

